

WITOLD PRACKI

O niektórych nazwach ziemi i lasu na równinach

Wznowienie pracy z 1934 r.;
komentarz i uzupełnienia opracował
prof. dr Władysław Pałucki

Об некоторых названиях земель и лесов на равнинах

On certain names of lands and forests in lowlands

W nr nr 4—6 „Sylwana” z 1934 r. zostało opublikowane studium Witolda Prackiego „O niektórych nazwach ziemi i lasu na równinach” stanowiące w układzie alfabetycznym zbiór materiałów do polskiego słownika nazw leśnych i polnych.

Poszczególne hasła tego zbioru autor opatrzył dłuższymi lub krótszymi objaśnieniami znaczeniowymi na podstawie własnych badań, obserwacji etnograficznych i praktyki zawodowej, miejscami zaczerpniętych z opracowań ogólnych (Słowniki: Lindego, Brücknera, Kronika M. Strykowskiego, monografia hist. ks. J. Gackiego) lub specjalistycznych (Słownik leśny ... W. Kozłowskiego), a nawet z niepublikowanych źródeł rękopiśmiennych.

Z perspektywy ponad 40 lat od czasu wydania tych materiałów trzeba powiedzieć, że (oprócz dostrzeżonych braków), opracowano je nieco po amatorsku. A ponieważ w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nastąpił znaczny rozwój badań historycznych — etnograficznych i językowych, dziś można by ten zbiór wzbogacić i nawet nieco inaczej uporządkować redakcyjnie. Wymagałoby to jednak dużego wkładu pracy, zaś w jej wyniku zapewne powstałby nowy, poszerzony zbiór takich materiałów, czy nawet konkretny słownik o znacznie większej niż zbiór Prackiego objętości, nadający się do publikacji w oddzielnej pozycji wydawniczej. Atoli takie zadanie pochłonęłoby zbyt dużo czasu, nie mówiąc już o nakłonieniu odpowiednio wykwalifikowanego autora do podjęcia tej pracy.

Mimo krytycznych uwag, materiały Prackiego nadal stanowią cenny zbiór dawnych polskich nazw leśnych i polnych, objaśnionych na ogół poprawnie. Ich wartość wzrasta, jeśli się weźmie pod uwagę to, że w wielu wypadkach pewne nazwy autor — jak zaznaczył we wstępie — uchwycił na żywo, zanim niektóre z nich wyszły już z powszechnego użytku.

Dodać warto, że wobec istniejących oraz stale narastających potrzeb i zainteresowań Czytelników „Sylwana” — teoretyków i praktyków, tudzież miłośników i obrońców naturalnego środowiska geograficznego, ma-

teriały Prackiego stanowią użyteczną, małą staropolską encyklopedię nazw leśnych i polnych.

Z tych względów wydając ponownie zbiór materiałów Prackiego dodaje się do nich następujące objaśnienia:

1. Kolejność haseł, rodzaj czcionek drukarskich (kursywa) zostają takie same, jak w pierwszym wydaniu.
2. [x] po hasle oznacza, że wyraz ma swój odpowiednik w nazwie miejscowej.
3. [ ] — tam, gdzie zaszła potrzeba objaśnić, uzupełnić lub skorygować Prackiego, ujęto je w klamrach. W kilku wypadkach dodano bardziej charakterystyczne pochodzenie wyrazu lub nazwy miejscowej i jej położenie geograficzne.

Kilka słów o autorze publikowanych materiałów nazewniczych.

Pracę wywodzili się z Mazowsza, ze wsi drobnoszlacheckich Prace Sędzicowe (Prace Małe i Prace Paszne (Prace Wielkie) — dziś Prace Duże — położone w dawnym pow. tarczyńskim ziemi Warszawskiej. Witold Pracki ur. w 1866 r., z wykształcenia i zamiłowania zaliczany do najlepszych leśników praktyków polskich, studia leśne ukończył w Krajowej Szkole Gospodarstwa Leśnego we Lwowie w 1891 r. Po odbyciu praktyki zawodowej w Małopolsce, przeszedł do pracy w lasach dóbr międzyrzeckich (n. Krzną) na Podlasiu, pełniąc tam obowiązki nadleśniczego, aż do przejścia na emeryturę w 1936 r.

Oprócz kilku artykułów o tematyce z pogranicza historii i etnografii („Znaki na kamieniach w Radzyńskim”, Światowid, 1899; „Zagadki ludowe ze wsi Turowa pow. radzyńskiego gub. siedleckiej”, Mat. antrop. arch. i etnogr. A.U.t.V, Kraków 1900; „O mowie wsi Turowa”, Prace Filolog. VI.1907; „Chrobry”, Por. Językowy 1926) w 1905 r. Pracki przygotował i wydał do użytku szerokich rzesz leśników „Przewodnik dla służby leśnej”.

W ciągu długich lat pracy zawodowej rozszerzył swoje zainteresowania historyczno-etnograficzne, wciągając w zakres swych badań archiwalne źródła rękopiśmienne, m. in. pierwszą lustrację dóbr królewskich przeprowadzoną w Koronie w XVI w.

To go zapewne skłoniło (za zgodą J. T. Baranowskiego, ówczesnego dyrektora Biblioteki Ordynacji Krasieńskich w Warszawie — autora wielu prac z dziejów społeczno-gospodarczych) do wydania w 1913 r. w „Leśniku Polskim” (odbitka w 1914 r.) „Puszczy i lasów królewskich województw Płockiego i Mazowieckiego podług lustracji z r. 1569”, przechowywanej w zbiorach rękopisów tejże Biblioteki.

Chociaż „Puszcze i lasy...” nie są pełnym wydawnictwem źródłowym, Pracki bowiem, opuszczając z tej lustracji opisy miast, wsi i folwarków, wydał tylko główne partie dotyczące się puszczy i lasów królewskich, jego zasługa w tym względzie dla nauki polskiej jest i tak znaczna, ponieważ bezcenne zbiory Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, a więc i wykorzystany przez Prackiego rękopis, uległy zagładzie w czasie powstania warszawskiego 1944 r.

Bezpośredni wgląd w rękopiśmienne źródła historyczne, a korzystał on także z wydanych przez A. Pawińskiego Źródeł Dziejowych do „Polski XVI wieku”, ułatwiło Prackiemu w wielu wypadkach zweryfikowanie objaśnień w zebranych i wydanych przez niego leśnych i polnych ma-

teriałów nazewniczych. Miał on też rację stwierdzając, że „treść znaczeniowa niektórych nazw miejscowych, zachowała się jeszcze w poczuciu ludności miejscowej”, a dodajmy, że większość wymienionych przez niego pospolitych regionalnych nazw ma swoje odpowiedniki w polskich nazwach miejscowych (miast, wsi i przysiółków) lub fizjograficznych (lasów, gór, rzek, jezior, bagien). Ponadto większość tych nazw zebranych przez Prackiego znajduje się na Mazowszu i Podlasiu, co również świadczy, że przez długie lata przebywał on na tych właśnie terenach i z nich czerpał materiał do swego zbioru.

Wreszcie warto wspomnieć tu o jeszcze jednej interesującej sprawie nazewniczej, której szersze omówienie wykraczałoby poza ramy tego komentarza. Jak wiadomo, większość polskich i w ogóle słowiańskich nazw miejscowych ma swe pochodzenie fizjograficzne, przy czym czołowe miejsce w tej wielkiej grupie toponomastycznej zamują nazwy leśne.

Otóż z nazewnictwa leśnego wywodzi się też wiele polskich nazwisk i przezwisk osobowych; gatunku drzew (Brzozowscy, Chojnacy, Chojnowscy, Dąbrowscy itd.); surowców i przetworów, w XVI—XVIII w. zwanych towarami leśnymi (Gontarczyki, Gontarscy, Popielarscy, Smoleńscy itd.) lub czynności i zajęć zawodowych związanych z obróbką drzew (Drwalewscy, Cieśle, Ciesielscy, Traczyki, Traczewscy itd.), autentycznych, jak wyżej, bądź przybranych, pseudonimy (Jasienica — literat, Olsza — aktor, Osęka — krytyk literacki, Sośnica — sportowiec), choć dwa ostatnie też mogą być autentyczne. W każdym razie blisko 90% nazw leśnych i polnych wymienionych w zbiorze Prackiego ma swe odpowiedniki w nazwach miejscowych, a znaczna ich część (w wypadku nazewnictwa leśnego: drzew i krzewów niemal wszystkie), wtórnie, od nazwy osiedli posłużyła do tworzenia nazwisk polskich.

Władysław Pałucki

Często spotkać można nazwy miejscowe, odnoszące się do pola lub lasu, których właściwe znaczenie jest już zatarte i niezrozumiałe dla ludności miejscowej, mimo, iż nazwy takie „mają swój sens”, bo pouczają i przypominają o dawnych stanach osiedleń, zatrudnień lub wyglądzie danych okolic.

Dowodem choćby słowiańskie nazwy toponimiczne w Hanowerskiem i Meklemburskiem, używane przez tutejszą ludność bez najmniejszego zrozumienia właściwego znaczenia tych nazw, zachowane do dziś dnia, pomimo, że tamtejsza mowa słowiańska od kilkuset lat doszczętnie tam zaginęła. To samo zauważyć można i u nas, że treść znaczeniowa niektórych nazw miejscowych zachowała się jeszcze żywo w poczuciu ludności miejscowej, gdy w innych okolicach nazwy te przedstawiają dla mieszkańców już tylko puste, skostniałe dźwięki.

Poniżej przytaczam niektóre pospolite regionalne nazwy w słownikach naszych nie notowane, lub notowane w innych formach.

Bachorza [x], łąka mokra, trzęsawisko, nizinna mokra (*bachorzy*, błotny). [Wśród wielu miejscowości i nazw fizjograficznych na ziemiach polskich zwanych *Bachorza*, najznaczniejsza i najwcześniejsza wzmiankowana w źródłach jest rzeka (fluvius *Bachora* 1297 r.) i bagienna dyluwialna dolina (dziś kanał) łącząca Gopło z Wisłą].

Barłak, bór sosnowy, nisko rosły na błotach, IV klasy siedliska. Pokrywa *Sphagnum*, łochynia.

Biała Glina [x], ziemia zawierająca margiel.

Biel [x], łąka mokra, bagnista. [Wiele osiedli i nazw topograficznych jedno- lub dwuczłonowych, przeważnie na Mazowszu Wschodnim: np. *Białabiel*, *Guty-Białabiel* (dawny pow. wasoski), *Krajewo-Białabiel* pow. łomżyński. „W starostwie wiskim błot i bieli nie mało” (Lustr. 1569 r.). K. Moszyński (Arch. Nauk. Antro-

pol. I, str. 5, 1921) sądził, że nazwa takich łąk pochodzi od bujnie rosnącej tam wełnianki (*Eriophorum*), której białe puszyste główki nasienia pokrywają biele „jakby smugami śniegu”].

Bobrojedzia:

1) żeremie bobrowe,

2) las nadrzeczny olszowy, osinowy podgryzany na stawidła i grobelki przez bobry,

3) żerowisko bobrowe.

Bobrowiny [x], miejsce przy rzekach, w których przebywały bobry. [Także w podanym wyżej znaczeniu *Bobry*, *Bobrowo*, zaś *Bobrowniki* — wsie osadzone we wczesnym średniowieczu przez ludność służebną przeznaczoną do łowienia i pilnowania bobrów].

Brzeście [x], las brzostowy.

Brześcina, 1) drzewo brzostowe, 2) drzewostan brzostowy.

Brzezie [x], („brzyzie”), las brzożowy, kępa brzeziny wśród boru sosnowego.

Brzostowiec [x], drzewostan brzożowy czysty, rzadko spotykany, zwykle na terenie podmokłym.

Bugaj [x]. Bardzo wiele miejscowości oznaczonych tą nazwą spotyka się, zaczawszy od lewego brzegu Wisły środkowej ku zachodowi. Bugaje oznaczają mniejsze lub więcej szerokie przestrzenie brzegów piaszczystych wód stojących lub bieżących. Ostensacken tłumaczy *bugaj* jako niski, piaszczysty, zalewany, zaroślowy teren nadbrzeżny rzek lub jezior. Wybitny taki bugaj znajduje się nad jeziorem Brdowskim na Kujawach [Prócz tego 2 w dziejach naszych zasługujące na uwagę: 1) *Bugaj* — jezioro i zamek (pałac) pod Piotrkowem — rezydencja Zygmunta Augusta podczas kilku odbytych tam sejmów w XVI w., 2) *Bugaj* — ulica nadbrzeżna nad Wisłą w Warszawie, pod Starym Miastem, wcześniej port rybacki i przystań dla statków. W XIX w. mieścił się tam główny magazyn drzewa z lasów państwowych, A. Połujański, Opisanie lasów Królestwa Polskiego, Warszawa 1854, s. 55.]

Bujniak, bór sosnowy gonny (wysoki).

Cepuch, czarna ziemia z kwaśną storfiałą próchnicą w wądołach (kotlinach) z wodą nieodpływową. Produkt zamulenia kotlin. Miklaszewski: Rozpoznawanie gleb w polu. Warszawa 1921.

Chabłozia [x], krzaki porośnięte trzciną.

Chaławina [x], gęstwina, gąszcz. [*Chaławy* pod Śremem].

Chęchy, zarośla gęsto błotne, z różnych krzewów złożone. [Także gęste zarośla w lesie, krzaki nad wodą, lub łąki nadbrzeżne o bujnej roślinności (M. Kowalska, Słownictwo topograficzne w gwarach okolic Łodzi, Onomastica, R. IX, 1964, s. 212)].

Chinczyna, mała kępa sośniny z niewielu drzew złożona.

Chojniak [x], bór sosnowy średniego wieku, gruba żerdziowina.

Ciemieć [x], chojina drobna, koszucie. Słownik Kozłowski ma cygaź, „zaroście sosnowe młodociane”.

Cisie [x] — borek cisowy, kępa cisowa, [Także w XVI w. „lasy Cisie nazwane” AGAD, tzw. Metr. Lit. IV. 7 w „rewizji listów” woj. mazowieckiego].

Czajno [x], ostoja i miejsce łęgowe czajek.

Czawież, miejsce tokowisk cietrzewich na błotach porośniętych niską sosną błotną.

Czyźnie [x], ciernie, zarośla ciemiowe (z tarnicy).

Dąbie [x], las dębowy, kępa lasu dębowego.

Dębita. Oprócz bez liku spotykanych nazw: *Dąbrowa*: nic z dębem nie ma wspólnego; była *debrzą*, dalej dołem zarosłym, zaroślami, gajem, a dla przypadkowego równobrzmienia z *dębem*, przeszła na dębinę, wcześniej niemal u wszystkich Słowian (Brückner; Sł. Et. J. P.) *dąbrowa*, *dąbrówka*, *dębina*, *dębinka* na oznaczenie lasów dębowych lub miejsc po nich, spotyka się także nomenklaturę *dębita*, acz rzadko, na oznaczenie starych, grubych i gonnych drzewostanów dębowych. W dawnych czasach, gdy do garbowania skór używano li tylko kory dębowej, to i garbowanie samo nazywano dębieniem, a nie tylko zdzierano korę i suszono w lesie, a potem odstawiano do garbarni, ale i na miejscu, w lesie dębili po „dębitach”. *Dębita* więc znaczy dębowy las czysty, złożony z dębów gładkich, gonnych, dostarczający kory do dębienia skór.

Drzewny bór, rdzenny, sosnowy bór smolny.

Gara, miejsce po wypalonym lesie.

Glibawa, błoto, moczar.

Gliniszcze, doły po wybranej glinie.

Gola [x], halizna.

Golina [x], halizna.

Gozd [x], *gwozd*. Rozsypane po całym Mazowszu od Łomży po Kraków, nazwy wsi, pól i lasów już dawno, jako imiona pospolite, wyszły z użycia w mowie potocznej.

Gwozd [x], *gozd*, po czesku *hwozd* oznaczał las gęsty liściasty. Prof. Brückner podaje następujący cytat z r. 1415: *cum densis nemoribus et opacia silvis, vulgariter „gozdy” dictis*.

Stefan Żeromski w powieści „Wiatr od morza” starał się wprowadzić na nowo „gozd” do języka literackiego, ale to jedyny wyjątek. W nadleśn. Runowo pow. wyrzyski, koło m. Więcborka, lud nazywa brzoźowy las „Wytrogozd”.

Przypuszczać wolno, że *gozd*, *gwozd*, wyszedł, zastąpiony przez inną formę o tym samym pierwiastku *goźdź*, *gwoźdź*. *Gwozdować* w znaczeniu gorzeć, palić, dotychczas używane we wsi Turowie pow. Radzyńskiego — wolno przypuszczać — pochodzi od *gwozdu*. *Gwozduje się*, *pali się* (o pożarze domostw, zabudowań). Powstający przy tym pożarze szum może przypominać szum liściastego lasu, a więc „gwozdu” podczas burzy, pomimo, że o samym „gwoździe” zupełnie zapomniano [*Zagosd*, za lasem, najstarsza z 1166 r. źródłowo poświadczona osada tej nazwy, to Zagość w pow. pińczowskim].

Grąd [x]. Od niedawna, gdy typy lasów weszły w modę, dużo i często piszą o lasach „hrudowych”, rosnących na „hrudach”, albo nawet na „grudach” i obecnie, jeżeli wierzyć notatce prasowej, przyjęto na posiedzeniu Komisji terminologii leśnej z 8 i 9 maja 1930 r. w „Hodowli Lasu”, termin „grond” (tak!) — jako zasadniczo drzewostan grabowy, dębowy, świerkowy, sosnowy, na glebie gliniastej, świeżej lub suchej (!). Jeżeli zatem „grond” tak określono, to ten „grond” zanadto rozwiernie określony i właściwie będzie niczem.

Wyraz *grąd*, znany w całej Polsce, żyje jeszcze w całej pełni tam, gdzie skrzętna działalność ludzka nie zdążyła jeszcze zmienić pierwotnej struktury terenu przez zabudowanie, osadnictwo, melioracje lub uprawę rolną. Oczywiście wyraz ten — z natury rzeczy — w żywszym jest poczuciu na Mazowszu lub na Kresach aniżeli na Pomorzu lub na Kujawach.

Grąd, w liczbie mnogiej *grądy*, zdrobniały *grądek*, *grądzik*, w zwykłym, potocznym znaczeniu oznacza nie „typ” lasu, a wzniesienie terenu, rodzaj wyspy, ostrowa na nizinach, na niskich gruntach, lub przeważnie na łąkach nizinnych. Takie wzniesienia, wyspy, ostrowy na łąkach nizinnych mogą być porośnięte trawą i zwykle trawą lepszą, słodką, pożywną, w porównaniu z niższymi terenami, porośniętymi trawami kwaśnymi (*carex-ami*), rzeżuchami, choszczkami, (*equisetum*), (*iuncus*) — stąd nazwa: łąka grądowa, dostarczająca siana słodkiego, pożywnego, wobec łąk błotnych, bagiennych, dostarczających siana ostrego (choszczka) kwaśnego, mało pożywnego, często zaledwie na podściół zdatnego. Zatem *siano grądowe* jest więcej poszukiwane i cenione — rzecz zrozumiała — niż *siano błotne*, bagienne. *Grądowina*, *grądyna*, zdrobniale *grądowinka*, *grądynka*, oznaczają tak samo wzniesienie terenowe, służące do stawiania stogów, lub też oznaczają — jak wyżej — łąkę wyżej położoną lub trawę, siano z łąk takich pochodzące.

Te nazwy terenu spotyka się [przeważnie] na Podlasiu, Mazowszu i na Kujawach.

Wyraz *grunt*, oznaczający ziemię, pole uprawne, wzięty z języka niemieckiego, w którym „grund” oznacza ziemię, dno (Zu Gründe gehen), pochodzenie, ma zupełnie inne znaczenie aniżeli „Grąd”.

Za taki „grąd” nie mający nic wspólnego z „gruntem”, w zwyczajnym tego słowa znaczeniu, może być lasem porośły — zależnie od rodzaju gleby — osobliwie w pierwotnych stosunkach, to rzecz zwyczajna. I zwykle na grądach bujnie rośnie las liściasty, *mieszany*, a więc: grab, dąb, lipa, olsza, wiąz, klon, jesion; ale sosny i świerku próżnoby tam szukać ile że grądy z natury rzeczy, koryte są przeważnie głęboką warstwą próchnicy łąkowej pod którą nierzadko występuje margiel (biała glina) lub ił.

W podszyciu takiego lasu grądowego występuje: leszczyna, czeremcha, szakłak, trzmielina, świdwa (świd), zaś w pokryciu żywy: *Melampyrum nemorosum*, zwyczajnie po brzegach drzewostanu — szczawik (*Oxalis*), kopytnik (*Asarum*), czasem bluszcz.

Na zimę, na takie „grądy” chronią się myszy, morniki, stąd nazwa uroczyńska leśnego „Myszogrąd”.

Grabowiec [x], las grabowy, czysty.

Grądzie [x], wyniosłość, pagórek między łąkami.

Jata [x], chałupka, buda, szałas (myśliwski). Także nazwa obrębów leśnych.
Jaźwiny [x], 1) ostoja jaźwców, 2) uroczysko posiadające mory jaźwce (bor-suce).

Kalce, ziemia próchniczna, aluwialnego pochodzenia, nanoszona przez wody bie-żące, strugi lub rzeczki, po brzegach lub przy ujściu do większych zbiorników. Rosną w stanie pierwotnym na takich kalcach najlepszej jakości olszyny, w pod-życiu porzeczeki, pokrzywy.

Kiedrzyna [x], drzewostan, kępa drzew cisowych.

Kieretyna, zarośla, krzaki trudne do przebycia. Kierz — krzak.

Kleć [x] 1) buda, chatka prymitywna sklecona w lesie dla bartników i pa-sterzy, 2) ogrodzenie z chatką dla bartników.

Kłó, namuł, usada naniesione przez wody po brzegach lub u ujścia.

Kołdrąb [x], poręba, zrab. Czeski wyraz w tym samym znaczeniu: Kladorub. Staropolski wyraz kołda — kłoda, bierwiono [w Wielkopolsce m. m. *Kłodrąb*, jak czeskie *Kladoruby*, rus. n. Dniestrem *Kołodrub*].

Kołychawa [x], wysoki bór sosnowy stary.

Kożuch [x], trzęsawisko na błotach, kobierzec roślinny pływający na głębokich bagnach.

Krzes [x], skrzes, gonna sosna smolna.

Krzerczyzna [x], drzewostan sosnowy gonny i smolny.

Krzewie [x], krzaki, szczególnie wierzbą, łożą, porosłe [zob. niżej Ols].

Kurkuty, pastwiska porosłe z rzadka krzewami, na których cietrzewie tokują wiosną. [Na obszarach wschodnich kurkuły, kurkle, kurkliszki].

Lad, lęda, lędzina [x]. Występujące tu i ówdzie nazwy terenowe *lad*, *lada*, *lęda*, *lędzina* z nosówką (ę, ą) lub bez niej, nie charakteryzują samego terenu, a świadczą o zdobyciu terenu leśnego pod uprawę roli, czasową lub stałą i ozna-czają ziemię po wypalonym lesie: np. „czarny *lad*” oznacza ziemię po wypalonym czarnym (liściastym) lesie. Taki *lad* mógł być — z zrozumiałych przyczyn — znów zapuszczony na las, gdy u nas we wczesnym średniowieczu, rolnik, po wypaleniu lasu, użytkował beznawozowo lat kilka jakąś niwę w pewnym miejscu, aby ją, po kilku latach — w miarę wyjaławiania — porzucić i przenieść się w inne, do-godniejsze do uprawy miejsce. Stąd po lasach trafiają się tak często zagony, świadczące o tym systemie uprawy roli, dopóki do stałej uprawy nie przeszli. Kronikarz Strykowski podaje: „Nauczyl się w niewoli więźniowie *lady* rąbając i lasy rozkopując — gospodarstwa”. [Też nisko położone role i łąki. Opis kró-lewskich ziem w woj. chełmińskim i malborskim w 1664 r., wyd. J. Paczkowski, Toruń 1938, s. 392].

Ladorudź [x], las wypalony na dobywanie rudzy. [*Ladorudź*, Ladorudzek, po-dobnie jak *Kołdrab* = *Kłodrąb*, przeszedł w Radoludź (dziś Ladorudź w pow. Koło) J. Kozierowski, Badanie nazw topograf. II, 233; inny klasyczny przykład: Koprzyw-nica = Pokrzywnica].

Leśna [x], grunt urodzajny z pod lasu liściastego (dębowego, grabowego) ...Na groncie dobrim, bo tam wsitko liesnia” (ziemia). Z lustr. Z. W. XVI, woj. poznań-skiego.

Lipie [x], zarośla lipowe.

Lipnie [x], las lipowy.

Lipnik [x], las lipowy.

Łączce (łaszcze), 1) przejście przez bagna, 2) bór z barciami.

Łazy [x], 1) przejście przez mokradliska, 2) miejsce w lesie z barciami (bór bartny). [iKlkadziesiąt miejscowości nazwane *Łazy* (*Łaziska*). Ale większość z nich to tereny, na których wypalono las niskopłenny (wypaleniiska). Od *Łazów* lub *Łazisk*, *Łazęki* — ludzie trudniący się wypalaniem drzew. Słow. Staropolski, t. IV, 1963 r. s. 101; Słown. Starożytności Słowiańskich, t. III, 1967 r., s. 113].

Łomina [x], 1) las wyłamany przez burze; 2) sosna na błotach niskorosła, łatwa do wyłamania bez użycia narzędzi. [Wiele miejscowości tej nazwy i jej odmiany, *Łomna*, *Łomianki*. Jej leśne pochodzenie potwierdza wzmianka z 1563 r. „silva *Lo-myna*” S. Kozierowski, Badania nazw, s. 249].

Mada, gleba pyłowa, równoziarnista, aluwialna, w korytach rzek powstająca w czasie wylewów. Mikłaszewski, Rozpoznanie gleb w polu, Warsz. 1921 r.

Modrzewina [x], drewno modrzewiowe, bór modrzewiowy.

Moszczona [x], 1) bór sosnowy wielki i gęsty, 2) droga wyłożona na mokradłach okrąglakami [Także nazwy wielu rzek i strumieni, *Moszczona*, *Moszczenica*, źródło-słów most, *Moszczenie*].

Nakło [x], szlamy i iły naniesione przez wody biejące po brzegach i u ujścia.

[Także miejsce na brzegu rzeki, gdzie można było przywiązywać (na kiel) łódź lub tratwę, J. Geppert, Dzieje Ziemi Nakiełskiej, Nakło 1926, s. 11—12].

Niedrzewny bór = nieurodzajny bór, bielasty bór sosnowy.

Obelniki [x], bór zajęty pod eksploatację barci. Oblina = barć, Mellificium quod vulgariter dicitur oblina". Opat Sieciechowski 1328 (J. Gacki). [Także n. m. *Oble* pod Jadowem].

Ochodza [x], *ochozą*, *ochózka*. Zagłębienie terenowe pokryte kępami traw lub porośnięte olszynami, prawie zawsze pod wodą. Przez taką ochodzę nie łatwo przejść, a trzeba zawsze obchodzić — stąd nazwa.

Z powodu wody, zwykle bez odpływu, drzewostany olszowe źle przyrastają i wcześniej wykazują suche wierzchy (czuby) na ochożach. Obecnie często ochoże utożsamiają z olszyną karłowatą, acz niesłusznie, bo ochoża może i nie być porośnięta olszyną. Ochodza, jako termin terenowy, używana w Krakowskim, np. przy Czernichowie, nad Wisłą, gdy ochoża jest w użyciu na Podlasiu, np. w pow. radzyńskim, w północnej części. [Inne pochodzenie nazwy *ochodza*, od obchodzenia (jak ujazd, objeżdżania, ujeżdżania) terenu przy ustaleniu granic własnościowych, podał St. Kozierowski (Badania nazw). Za nazwą topograficzną Ochodzy, oznaczającą obszar bagienny, moczarowaty, porośnięty krzakami, opowiedział się J. Karłowicz (Słown. gwar. pol. s. 383; ostatnio także W. Lubaś, Nazwy miejscowe południowej części dawnego woj. krakowskiego, Wrocław 1968, s. 104].

Olchowiec [x], drzewostan olchowy.

Ols [x], las olszowy, obecnie wprowadzony do „Hodowli lasu” w białoruskiej formie, jako „oles”. *Ols* — forma mazowiecka. [*Olsza* (olcha) od niej wiele nazw miejscowych na terenie całej Słowiańszczyzny. *Olsza*, *kierz*, *krze*, *krzaki* (zob. wyżej Krzewie) to najstarsze nazwy słowiańskie poświadczane w źródle z X w. Wg kroniki bp. merseburskiego Thietmara (wyd. M. Jedlicki, Poznań 1953, s. 100) kiedy jego poprzednik bp. Bozo, głosząc słowo Boże w języku słowiańskim dla mieszkańców swej diecezji m. in. kazał mu śpiewać »*Kyrie elejson*«, Słowianie przekręcili te słowa na »*ukrivolsa*« co w naszym języku znaczy „w krzu stoi *olsza*”].

Orle [x], prowincjonalne *urle*, *würle*, ostoja gniazdowych orłów.

Osinie [x], drzewostan osinowy.

Osiny [x], zdrob. osinki, las osinowy.

Pasieka [x], pastwisko na łąkach.

Piekucie [x], *piekuciska*, ostoja bekasów na łąkach błotnych. Piekut = bekas dubelt.

Rusińska nazwa *piekur* = dubelt [także m. in. *Piekuty*, *Piekutowo*].

Pierza, *pierzeja*, strona, ściana (lasu) wystawiona na słońce „Pierzy na zapad (zachód) słońca (Z ilustracji woj. Poznańskiego z w. XVI) II V Q — ogień, blask, upał. [Także strona rynku w miastach, Słow. Starop. t. VI, 1970, s. 117].

Piszcz [x], gęste zarośla łożowe.

Płudy [x], nazwa terenu nizinnego, błotnistego, zalewanego stale przy większych opadach. Wiele pól i lasów nosi tę nazwę lub z zachowaniem pełnogłosia — oto: Zapołudzi bór, zapołudzie, bagien zapołodzy. Pole płudy las płudziański. [Także rzeka Płodownica na Mazowszu Północnym].

Pniewina [x], miejsce po wyrąbanym lesie z pozostawionymi karpami (pieńkami).

Pniewo [x], miejsce po wykarczowanym lesie z pozostawionymi pieńkami.

Popieluch [x], miejsce, gdzie „popielarze” (potaszniki) wypalali (spalali) drzewa na potasz. [Także ziemia bardzo sucha, ale urodzajna „*popelucha*”, J. Kamińska. Słownictwo topograficzne w gwarach okolic Łodzi, Onomastica IX, z. 1—2, 1964, s. 218].

Potrzeba [x], potrzebka, rusińska forma potereba, miejsce po wykarczowanym lesie. [Pochodne: *Potrzebna*, *Potrzebowo*].

Półzrebek, pół działu roli, lub lasu. [zob. niżej *zreb*].

Przetok [x], wodociek, naturalny spad wody.

Rafa, ziemia zbita, scementowana rudawcem, zwykle pod starym borem. twarda jak skała.

Rafina, ziemia zbita z orsztynem, trudna do kopania, zbielicowana.

Rąbież [x], granica. Rуска forma „*rubież*” [w języku polskim także *rubież*].

Rąbieżny, graniczny, np. „*rąbieżna droga*”.

Ryszyny, miejsca poryte („*poryskane*” przez dziłki. Ryskać = ryc).

Sanica [x], koryto rzeki, nurt. Porównać rzeka San, sosna — struga. [Podobnie J. Rozwadowski, Studia nad nazwami wód słowiańskich, Kraków 1948].

Sadykry zob. *Siedykry*.

Sątok [x], sątoka, miejsce połączenia się dwóch lub więcej wód bieżących z sobą.

Siedykry [x], 1) niskie, poobgryzane krzewy (krze) przez inwentarz na pastwiskach; 2) pastwiska z takimi krzewami [W nazwach miejscowych przeważa forma *Sadykierz*, od *sady* (maz. *szady*) = *śniady*, szary (A. Bańkowski) *Szadykierz*, Onomastika, R. XV, z. 1—2, 1970, s. 38—48) sądzi, że nazwa ta może pochodzić od siwego krzewu jeżynowego].

Sierne [x], miejsce, gdzie sarny przebywają. Prasłowiańskie *sirna*, polskie oboczne formy: *sarn* — *siarn* (Brückner, Słownik etym. jęz. pol., Kraków 1927).

Skrzes [x], gonna sosna smolna [odmiany *Skrzesz*, liczne n. m. *Skrzeszewo(y)*].

Smokot, dół, zagłębienie w lesie, pokryte zawsze wodą i stanowiące rezerwuuar wodny przy drenażu korzeni. Po wyrąbaniu lasu smokot taki zanika.

Smolec, piasek poruszany wodą zaskórną, kurzawka.

Smogor [x], miejsce torfowe, torf [też łąki nadzeczne. Pochodne n. m. *Smogorzec*, *Smogorzewo*].

Sokóle [x], ostoja sokołów, knieja gniazdowych sokołów.

Sona [x], struga, strumyk. [Z nich najznacniejsza rzeka *Sona*, 1. dopływ *Wkry*, nad nią m. *Sońsk*. Wg J. Rozwadowskiego (s. 297) nazwa wodna, specjalne rzeki o silnym prądzie].

Szachy, zarośla szakłakowe.

Szczerk, ziemia piaskowa, sucha. *Szczerk* lekki, ziemia piaskowa, lub drobno-zwirowata, sucha. *Szczerk* mocny, ziemia piaskowa, maglinowa. Gleba ma w podłożu ił lub glinę mocną.

Szelina, zarośla, gąszcz. „Z ciemnych szelin i krzewiastej łoży zażenia (zagania) w kupę rozblakane kozy”. Słownik Lindego.

Terema, właściwie trzem, zarośla lub miejsca zarośnięte po byłym zamku lub dworze w lesie.

Tłuściec [x], glina tłusta, urodzajna [kilka miejscowości *Tłuściec*, *Tłuszcz* i struga *Tłuściec*, przeważnie na Mazowszu i Podlasiu].

Trzebieża [x], zarośla gęste z wierzby łoży, na błotach.

Wygorzele [x], miejsce wypalone wśród lasu [możliwa forma odmienne — *Pogorzele*, *Pogorzałki* itp.].

Wykiel [x], klin lasu lub zarośli, wrzynający się w pole. L. m. *wykły*.

Wyróż, wyroża rogowato wrzynająca się w wodę ziemia. Por wyspę *Rüggén* — *rogi*. [Pochodzenie nazwy wyspy *Rana*, *Roja*, *Rugia* w dalszym ciągu w nauce nie wyjaśnione].

Zabrzeg [x], występ brzegów jeziora w wodę.

Zambrze [x], miejsce, gdzie żubry przebywały, zubr. Mylnie odmazurzone z pierwotnego zubr, *ząbrz* (Brückner, Słownik etymol. Staromazowiecka forma *zambr* = żubr).

Zapowiednik [x] 1) część lasu zamknięta dla użytkowania, 2) zagajnik.

Zedma, miejsce niskie, bagniste, darnią okryte, na którym w czasie wezbrania wody podnoszą darninę, czyli wzdymają. Słow. Kozłowskiego ma „wezdma”.

Żreb [x], dział lasu, pola [Także w n. m. *Starożreby* na Mazowszu Płockim. *Żreb* (*zrzeb*), łac. *sors* (część, los) wyraz od wczesnego średniowiecza wprowadzony do języka polskiego na określenie powierzchni gruntu wówczas przydzielanego w drodze losowania, wynoszącego 1 łan — włoka (30 morgów miary chełmińskiej). Termin *żreb* najczęściej stosowany w Wielkopolsce, równorzędnie z występującym jeszcze w XVII w. śladem].

Żremienisko, podlaska forma *żermienicko*, pusta ostoja bobrów, miejsce, gdzie bobry przebywały.

Zremię [x], knieja, ostoja bobrów, *żeremie*. [Stąd *Żeromin*, *Żyromin* (*Żyromino*) na Mazowszu, choć możliwy charakter dzierżawczej nazwy od n. o. *Zero-Zyro*].

Zdżary [x], miejsce po spalonym lesie [Także liczne *Zdżary*; 1496 r. „borra dicta *Sdżary*”, Lubelska Ks. Podkomorska, wyd. L. Białkowski, Lublin, 1934, s. 115].

Zerocin [x], *żynocin*, las dębowy, służący do wypasu trzody chlewnej żołądziami.

Zerowszczyzna [x], dawna danina, uiszczana od żeru świń na żołądzie w lasach dębowych. [Daninę tę w niektórych częściach Polski zwano też *żerowe*, *żyrowe* lub *żyr*. Lustr. woj. Sandomierskiego 1564—1565, wyd. W. Ochmański Wrocław 1963, indeks; Materiały do dziejów robocizny w Polsce, wyd. T. Kutrzeba, Kraków 1911, nr 44, 52].